

Trvalo udržateľné mestá/regióny na Slovensku

S. Mačáková: Sustainable Towns/Regions in Slovakia. Život. Prostr., Vol. 35, No. 1, 5–8, 20001.

The programme Sustainable towns/regions in Slovakia was elaborated on the base of the experiences and recommendations of various foreign and national programmes in the field of sustainable development. It should provide such knowledge and practical experiences to representatives of self-governments and other interested persons of the towns, municipalities and regions, that could be rapidly and easily applied in solution of specific situations and problems in their villages, towns and self-governmental units. The programme was prepared with the knowledge that the effect of the development of villages, towns and regions is not the development itself, but the programme will bring improvements in all inhabitants life quality in the three spheres of sustainable development (economic, environmental and social).

Občianske združenie ETP Slovensko (*Environmentálny tréningový program*) od r. 1997 plánuje, vytvára, koordinuje a realizuje pilotný program *Trvalo udržateľné mestá, regióny na Slovensku*. Na začiatku bolo jeho cieľom pomôcť miestnym verejným činiteľom v dvoch pilotných mestách na Slovensku – v Spišskej Novej Vsi (40 000 obyvateľov) a v Púchove – (19 000 obyvateľov) naštartovať zavádzanie Miestnej Agendy 21. Postupne sa program rozšíril aj na ďalšie mestá na Slovensku. V súčasnosti je jeho cieľom dosiahnuť na miestnej úrovni zmenu myslenia a prístupu najmä k environmentálnym záležitostiam, pomôcť samosprávam naplňať strategické ciele rozvoja mesta tak, aby sa mestá stali demokratickejšími, bohatšími, funkčnejšími a kultúrnejšími, a to najmä prostredníctvom:

- zvyšovania uvedomenia pracovníkov mestských úradov, poslancov, zástupcov mestských organizácií a občanov o dôležitosti pravidelnej a systematickej starostlivosti o životné prostredie,
- zavádzania environmentálneho manažmentu miest,
- podpory takeého rozhodovacieho procesu, ktorý zabezpečí aktívnu účasť verejnosti a spoluprácu rôznych sektorov zastúpených v meste/regióne pri plánovaní a realizácii udržateľného rozvoja mesta.

Pre práce na programe sa vytvorili tri základné tímy odborníkov, ktorí majú odborné znalosti a skúsenosti nielen z vedeckého výskumu, ale aj z činnosti samo-

správ. Pilotné mestá sa vybrali na základe vyjadrenia ich záujmu pracovať na projektoch programu, ako aj oficiálneho prihlásenia sa. Obe mestá sa zaviazali k práci na všetkých aktivitách programu. V oboch sa vytvorili lokálne tímy, pozostávajúce z pracovníkov mestských úradov, zo zástupcov podnikov pod správou alebo priamym pôsobením mesta (napr. Technických služieb alebo Správy mestskej zelene) a mimovládnych organizácií. Pre úspech programu bolo veľmi podstatné, že obe mestá sa uzneseniami mestských zastupiteľstiev zaviazali k aktívnej účasti na programe.

Program sa v prvej fáze skladal z troch vzájomne prepojených vzdelávacích a konzultačných aktivít, ktoré sa realizovali pod vedením ETP Slovensko pre obe mestá spoločne:

- Verejný činiteľ – strážca trvalo udržateľného rozvoja, alebo *Ako robiť múdre rozhodnutia*.
- Indikátory trvalo udržateľného rozvoja miest, alebo *Ako zistiť, či sme na správnej ceste*.
- Environmentálny manažérsky systém (EMS) pre miestnu samosprávu, alebo *Ako si urobiť doma poriadok v životnom prostredí*.

Cieľom týchto vzdelávacích aktivít bolo zlepšiť pripravenosť manažérov miest a iných zainteresovaných na dosiahnutie environmentálnej zmeny, reprezentovanej kvalitatívnou zmenou starostlivosti o životné prostredie, po ktorej bude nasledovať aj kvalitatívna zme-

na životného prostredia v pilotných mestách. Jednotlivé časti programu mali svoje čiastkové ciele a zámery:

● **Verejný činiteľ – strážca trvalo udržateľného rozvoja** – dlhodobým cieľom tohto projektu bolo zvýšiť environmentálne uvedomenie verejných činiteľov a iných rozhodujúcich zainteresovaných tak, aby si uvedomili dosah svojho každodenného rozhodovania na rozvoj mesta v troch oblastiach: ekonomickej, sociálnej a environmentálnej. Spomedzi krátkodobých cieľov tejto časti programu možno uviesť:

- pomoc pri príprave dlhodobej vízie mesta,
- návrh postupu pri vyhľadávaní vhodných partnerov a koalícií na dosiahnutie tejto vízie,
- pomoc pri výbere vhodných alternatív trvalo udržateľného rozvoja,
- asistancia pri zavádzaní používania nových nástrojov na hodnotenie vplyvov činností mesta na životné prostredie.

Rovnako, zámerom vzdelávania bolo ukázať predstaviteľom miest možnosti, ako naplánovanú víziu pripraviť a uskutočniť i naučiť manažérov miest ako dosiahnuté výsledky udržať a rozvíjať.

● **Indikátory trvalo udržateľného rozvoja miest** – cieľom tohto projektu bolo naučiť zainteresovaných pracovať s efektívnym nástrojom na sledovanie stavu a trendov ekonomického, sociálneho a environmentálneho rozvoja miest – s indikátormi trvalo udržateľného rozvoja. Účastníci tréningových a konzultačných aktivít mali možnosť spoznať princípy a kritériá tvorby a výberu indikátorov, podieľať sa na ich tvorbe a výbere, ako aj naučiť sa využívať indikátory pri sledovaní toho, či rozvojové stratégie mesta sú naplánované a uskutočňované tak, aby rozvoj mesta bol trvalo udržateľný.

● **Environmentálny manažérsky systém (EMS) pre miestnu samosprávu** – zámerom aktivít v tejto oblasti bolo zlepšiť environmentálny manažment v mestách pomocou zavedenia manažérského systému podľa medzinárodnej normy ISO 14001.

Práce na programe prebiehali tak, že pre každú zo spomenutých vzdelávacích aktivít sa najprv vytvorila tzv. *konzultačná skupina odborníkov* rozmanitého zamerania. Skupiny odborníkov pracovali na celom programe vo všetkých jeho projektoch. Ich členmi boli:

- zástupcovia samospráv,
- odborníci na tvorbu stratégie trvalo udržateľného rozvoja,
- odborníci na komunálny rozvoj,
- špecialisti z oblasti environmentálneho manažmentu,
- zástupcovia mimovládnych environmentálnych organizácií.

Paralelne sa v oboch pilotných mestách vytvorili *lokálne pracovné tímy*, skladajúce sa z predstaviteľov výkonnej i volenej časti samosprávy, zástupcov mimovládnych organizácií a podnikateľských subjektov mesta.

Postup riešenia a konkrétne výsledky projektu

Od leta 1997 na programe Trvalo udržateľné mestá/regióny na Slovensku pracovali nezávisle tri konzultačné skupiny a dva lokálne pracovné tímy.

● **Úvodná fáza** – zhromažďovanie informácií o podobných projektoch vo svete (najmä z Veľkej Británie, USA, Českej republiky a Holandska), ustanovenie koncepcného rámca prác. Detailne sa identifikovali zámery a ciele celého programu, cieľové skupiny a časové harmonogramy a potvrdilo sa, že program sa bude realizovať v dvoch pilotných mestách – *Spišská Nová Ves a Púchov*.

Riadiaci výbor programu v tejto fáze definoval:

- princípy trvalo udržateľného rozvoja,
- trvalo udržateľnú komunitu, trvalo udržateľné mesto,
- stratégiu trvalo udržateľného rozvoja,
- indikátor trvalo udržateľného rozvoja s osobitným dôrazom na životné prostredie.

Medzi všeobecné princípy trvalo udržateľného rozvoja, takzvané *Desatoro*, boli zaradené: prevencia, rovnováha, rešpektovanie potrieb budúcich generácií, komplexnosť, diverzita, efektivita, subsidiarita, solidarita, šetrnosť vo využívaní zdrojov a spravodlivosť pri ich rozdeľovaní, a napokon úcta k živému.

Trvalo udržateľné mesto je také, v ktorom je:

- znečistenie minimalizované,
- miestne potreby sa naplňajú z miestnych zdrojov,
- zdravie občanov je chránené,
- zdroje sa využívajú efektívne,
- prírodná diverzita je oceňovaná a chránená,
- občania sa zúčastňujú na rozhodovacom procese,
- environmentálne uvedomenie jeho obyvateľov sa zvyšuje najmä prostredníctvom vzdelávacích aktivít.

Stratégia trvalo udržateľného rozvoja je definovaná ako súbor postupov, prístupov a nariadení umožňujúcich aplikáciu tejto koncepcie do praxe s osobitným dôrazom na špecifiká vybraných regiónov.

Indikátor trvalo udržateľného rozvoja mesta je parameter alebo súbor parametrov, ktoré poskytujú jasnú informáciu o predošlom vývoji a súčasnej realite mestského životného prostredia vo svetle princípov a kritérií trvalo udržateľného rozvoja so zohľadnením environmentálnych aspektov.

● **Prípravná fáza** trvala niekoľko mesiacov. Jednotlivé konzultačné skupiny pripravili pre svoje záujmové ob-

lasti konkrétne vzdelávacie programy. Konzultačná skupina, zaoberajúca sa výberom indikátorov, určila hlavné oblasti zamerania indikátorov, stanovila kritériá ich optimálneho výberu, navrhla základný súbor environmentálnych indikátorov trvalo udržateľného rozvoja miest a načrtla metodológiu ich výberu a implementácie.

● **Implementačná fáza** znamenala uvedenie teórie do praxe miest a realizovala sa takmer dva roky. Jednotlivé konzultačné skupiny podporovali lokálne pracovné tímy metodicky i procesne.

Členovia konzultačnej skupiny zaoberajúcej sa výberom indikátorov určili nasledujúce tematické oblasti environmentálnych indikátorov: vzduch, voda, pôda, odpady, biodiverzita, hluk, verejná zeleň – rekreácia, zdravie obyvateľov, vybrané zdroje tlaku na životné prostredie, manažment zdrojov, environmentálny manažment, environmentálne vzdelávanie a výchova a účasť občanov na tvorbe a ochrane životného prostredia (Huba a kol., 2000). Zo základného súboru 154 indikátorov, ktorý navrhla konzultačná skupina, vybrali lokálne tímy tie, ktoré najviac vyhovovali podmienkam oboch miest. Skupiny odborníkov v každom meste posúdili navrhnutý súbor, vybrali, resp. doplnili ho, čím vznikli nové, tzv. *lokálne súbory indikátorov*. Neskôr v každom meste pripravené návrhy predstavili rôznym cieľovým skupinám, ktoré ich posudzovali a pripomienkovali. Po posúdení vznikli dva nezávislé súbory indikátorov, ktorými možno sledovať kvalitu životného prostredia a smerovanie rozvojových aktivít oboch miest. Obom mestám sa odporúčalo, aby na monitorovaní a vyhodnocovaní indikátorov spolupracovali s obyvateľmi a aby výsledky monitoringu a vývojové trendy sledovaných indikátorov pravidelne publikovali v miestnych médiách (miestnej televízii, miestnych občasníkoch, resp. v lokálnych rozhlasových reláciách).

Konzultačná skupina zameraná na EMS po vypracovaní postupu jeho zavádzania pre potreby samospráv začala krok za krokom s členmi lokálnych pracovných tímov preberať jednotlivé články a naplňovať ich v oboch mestách konkrétnymi vzorovými úlohami. Postupne teoreticky prešli cez všetky články normy, ich konkrétna aplikácia zostala však úlohou pre lokálne pracovné tímy. Aby ich členovia získali lepšiu predstavu o rozmanitých prístupoch zavádzania EMS v samosprávach a aby mohli porovnať svoju prácu so skúsenosťami z iných miest, uskutočnila sa s podporou Britskej rady (British Council) pracovná cesta zástupcov Spišskej Novej Vsi a Púchova do Leicesteru a Taunton Deane vo Veľkej Británii. Tam majú dlhodobejšie skúsenosti s uplatňovaním EMS, ktoré mohli odovzdať partnerom zo Slovenska.

Po dôkladnom zvážení pozitív a negatív sa vedenie mesta Spišská Nová Ves r. 2000 rozhodlo zaviesť EMS do riadenia samosprávy. V súčasnosti sa vypracováva po-

Renesančný meštiansky dom v Spišskej Novej Vsi

trebná dokumentácia a prebieha školenie pracovníkov mesta podľa požiadaviek normy.

Pre naplnenie tretieho cieľa – zvýšenie environmentálneho uvedomenia – pripravila tretia konzultačná skupina vzdelávacie program nazvaný *Verejný činiteľ – strážca trvalo udržateľného rozvoja*. Tieto vzdelávacie aktivity sa uskutočnili v každom meste osobitne pre účastníkov zastupujúcich rôzne sektory. Medzisektorálne tímy pripravili dlhodobé vízie pre svoje mestá, navrhli ciele, aktivity a programy pre naplnenie vízie a určili, ktorých partnerov a aké ľudské, materiálne a finančné zdroje budú jednotlivé mestá potrebovať na konečnú implementáciu svojej vízie.

● **V záverečnej časti** programu obe mestá pod odborným vedením ETP Slovensko vypracovali plán oboznámenia odbornej a širokej verejnosti s procesom uplatňovania Miestnej Agendy 21. Navrhovalo sa, aby sa v oboch mestách uskutočnili dva typy komunikácie – interná a externá.

V meste **Púchov** sa rozhodol lokálny pracovný tím po ukončení spolupráce s ETP Slovensko najprv spracovať analýzu súčasného stavu životného prostredia podľa indikátorov trvalo udržateľného rozvoja. V rámci zavádzania EMS lokálny pracovný tím identifikoval priority v oblasti životného prostredia, navrhol ciele a pripravil plán ich realizácie zatiaľ pre tri prioritné oblasti: odpadové hospodárstvo, miestne hospodárstvo a výstavbu. V súčasnosti má Púchov vypracované interné smernice pre systém EMS, schválenú distribúciu a archiváciu dokumentov na mestskom úrade, smernicu externeja internej komunikácie. Za najväčšiu prioritu považujú zefektívnenie separácie komunálneho odpadu, do čoho plánujú zapojiť školy a občanov.

Na mestskom úrade bola vytvorená funkcia *referenta* EMS v rámci odboru životného prostredia. V poslednom období Mestský úrad v Púchove častejšie informuje občanov o svojich aktivitách v prospech životného prostredia viacerými linkami, napríklad prostredníctvom Púchovských listov. Občania môžu svoje postrehy a nápady zaslať do schránky nápadov, resp. zaznamenať na záznamník špeciálne zriadený na tieto účely. Mesto Púchov v poslednom období spolupracuje aj s mimo-vládnu organizáciou Zelená linka, napríklad pri zavádzaní separácie komunálnych odpadov v zástavbe rodinných domov.

V meste *Spišská Nová Ves* dosiahnuté výsledky preukovali v kolégiu primátora a prezentovali členom poradných orgánov (komisiám mestského zastupiteľstva: životného prostredia, výstavby a územného plánovania, dopravy) s možnosťou pripomienkovania a podania návrhov. V rámci externej komunikácie ich predstavili viacerým cieľovým skupinám z mesta:

- koordináčnemu výboru projektu Zdravé mesto – Zdravá škola,
- štátnej správe,
- kultúrnym inštitúciám (Múzeum Spiša, Centrum voľného času),
- pracovníkom z oblasti zdravotníctva,
- pracoviskám ochrany prírody a krajiny (Správa NP Slovenský raj),
- podnikateľom pôsiacim na území mesta.

Prostredníctvom kultúrno-spoločenského mesačníka mesta Spišská Nová Ves a mestskej televízie bola o priebehu programu a vybraných indikátoroch informovaná aj široká verejnosť. Verejnosti predstavili dlhodobé ciele v oblasti dopravy spolu s indikátormi navrhovanými na sledovanie ich plnenia. Medzičasom prijalo Mestské zastupiteľstvo Spišskej Novej Vsi úlohu spracovať v rámci *Environmentálneho programu* vstupnú analýzu stavu životného prostredia a lokálny pracovný tím začal vypracúvať detailnú dokumentáciu podľa ISO 14001.

Za aktívnu prácu v podávaní informácií o stave životného prostredia, v zlepšovaní kvality stavu ovzdušia, vôd a za aktivity v odpadovom hospodárstve získalo mesto Spišská Nová Ves koncom r. 1999 ocenenie *Mesto na ceste do Európskej únie*. Starostlivosť o životné prostredie v meste Spišská Nová Ves ocenil aj minister životného prostredia SR a udelil mu pri príležitosti Dňa životného prostredia r. 2000 *Cenu za mimoriadny prínos pri riešení problémov životného prostredia*.

Do programu Trvalo udržateľné mestá/regióny na Slovensku sa začali postupne zapájať aj ďalšie mestá. *Prešov* po úspešnom vypracovaní vízie, dlhodobých a krátkodobých cieľov pre oblasť životného prostredia

sa r. 2000 zapojil do medzinárodného projektu Úvod a zavádzanie EMS do miest na Slovensku. V rámci tohto projektu mali možnosť detailnejšie sa zoznámiť s požiadavkami normy ISO 14001 aj zástupcovia ďalších miest: *Levoča, Lipany a Sabinov*.

Program Trvalo udržateľné mestá bol r. 2000 rozšírený o ďalší projekt – Práca s verejnosťou pri príprave stratégie trvalo udržateľného rozvoja mesta. Záujem o účasť v tomto projekte, podporenom Nadáciou otvorenej spoločnosti a Holandským veľvyslanectvom, prejavilo viacero miest, v súčasnosti je do projektu zapojené *Humenné, Kežmarok, Stará Ľubovňa a Zvolen*. V nasledujúcom období budú do programu zapojené ďalšie dve mestá, ktorých výber práve prebieha.

ETP Slovensko plánuje aj v budúcnosti konzultačno-vzdelávacie aktivity, ktoré pomôžu miestnym verejným činiteľom priblížiť sa k ideálnemu modelu tzv. strategického environmentálneho správania sa. Mesto s takýmto postojom má nasledujúce charakteristiky:

- miestna samospráva má jasne definovanú environmentálnu politiku,
- má navrhnutú stratégiu, stanovené ciele a pripravené environmentálne programy na dosiahnutie stanovených cieľov,
- v organizačnej štruktúre má vytvorenú pozíciu environmentálneho koordinátora s jasne vymedzenými zodpovednosťami a právomocami,
- v meste je zavedený environmentálny manažérsky systém,
- mesto prostredníctvom pravidelne vydávaných správ informuje obyvateľov a iných zainteresovaných o environmentálnych aktivitách,
- viaceré sektory v meste spolupracujú na realizácii navrhutej stratégie trvalo udržateľného rozvoja,
- mesto si navrhlo súbor indikátorov trvalo udržateľného rozvoja, ktorými mestský úrad vyhodnocuje naplánované environmentálne programy,
- právo zapájať sa do rozhodovacieho procesu majú všetci obyvatelia mesta.

ETP Slovensko verí, že počet slovenských miest, ktoré sa zapoja do programu Trvalo udržateľné mestá, bude narastať a aktívnou prácou v oblasti životného prostredia týchto miest sa bude zlepšovať aj kvalita života ich obyvateľov.

Literatúra

Huba M., Ira, V., Mačáková, S., Švihlová, D., Záborská, Z.: Indikátory trvalo udržateľného rozvoja miest. ETP Slovensko v spolupráci so STUŽ Slovensko, 2000, 99 s.

Ing. Slávka Mačáková, PhD., ETP Slovensko, Pražská 2, 040 11 Košice. E-mail: macakova@changenet.sk